

R E C E N Z J E

Enrico Fels, *Shifting Power in Asia-Pacific? The Rise of China, Sino-US Competition and Regional Middle Power Allegiance*, Springer 2017, s. 768.

W 2017 r. nakładem wydawnictwa Springer ukazała się praca Enrica Felsa *Shifting Power in Asia-Pacific? The Rise of China, Sino-US Competition and Regional Middle Power Allegiance*. Książka jest warta polecenia, ze względu na bardzo solidną analizę teoretyczną, jak również wypracowany autorski model mierzenia siły w stosunkach międzynarodowych. Publikacją tą Fels wpisuje się w obecną w literaturze światowej i polskiej dyskusję o nowym ładzie międzynarodowym w wymiarze globalnym i w regionie Azji i Pacyfiku. Wielu autorów wskazuje na wagę stosunków Chińskiej Republiki Ludowej ze Stanami Zjednoczonymi w kształtowaniu środowiska międzynarodowego, analizując wzajemną współpracę i rywalizację. Część autorów podziela pogląd o nieuchronnym konflikcie, powołując się na zaproponowaną w 2015 r. hipotezę, której autorem był Graham Allison, czyli „pułapkę Tukidydesa”. W dyskusji najczęściej stawiane pytania dotyczą: roli w nowym ładzie Stanów Zjednoczonych i Chin; czy faktycznie jesteśmy świadkami osłabienia pozycji pierwszego kraju i wzrostu pozycji drugiego? Czy rywalizacja między tymi państwami doprowadzi do bezpośredniego konfliktu militarnego, czy raczej będziemy świadkami eskalacji napięcia? Czy możemy mówić o kształtowaniu się nowej równowagi sił? Jaka rola w tym nowym ładzie przypadnie innym państwom?

Enrico Fels podjął się udanej próby odpowiedzi na te i inne postawione w pracy pytania. Analizuje w komplementarny sposób zmianę układu sił w regionie Azji i Pacyfiku, obserwowaną po zakończeniu zimnej wojny. Bada przemiany i dynamikę siły państw w regionie Azji i Pacyfiku oraz ich uwarunkowania. W książce koncentruje się na relacjach USA–Chiny, zwracając uwagę na ich charakter rywalizacyjny. Ukazuje powiązania między dystrybucją materialnych i niematerialnych zasobów państw regionu a ich pozycją międzynarodową oraz zmianą układu sił.

Analiza Felsa została mocno osadzona w realistycznej teorii stosunków międzynarodowych. Omawia całościowo teorię równowagi sił, ale również zwraca uwagę na teorię reżimów międzynarodowych (rozd. 2). Jednocześnie bardzo szczegółowo analizuje istotę siły w stosunkach międzynarodowych. Zwraca uwagę na jej trzy wymiary. Siłę sumaryczną – mierzoną pozycją państwa, z uwzględnieniem posiadanych zasobów materialnych i niematerialnych. Siłę relacyjną, która wiąże się ze zdolnością zmieniania zachowań innych uczestników stosunków międzynarodowych w celu osiągnięcia pożądanego rezultatu – mierzoną na podstawie wielu zmiennych, takich jak: gotowość militarna, działania dyplomatyczne czy aktywność rządu. Jej przejawem jest odstraszenie lub zmuszenie innych państw do określonych zachowań. Wreszcie siłę strukturalną, która odnosi się do konstrukcji systemu. Wiaże się z możliwością

kształtowania struktur międzynarodowych, międzynarodowego bezpieczeństwa, ładu międzynarodowego, w ramach którego funkcjonują inne państwa. Jest to zdolność narzucenia i zmiany dotychczasowych reguł wiążących państwa. Fels zwraca uwagę na liczne wyzwania związane z mierzaniem siły w stosunkach międzynarodowych (rozd. 3). W związku z tym w rozdziale 5 proponuje autorską koncepcję mierzenia siły w stosunkach międzynarodowych – **kompleksowy wskaźnik siły całkowitej** (*Composite Index on Aggregated Power; CIAP*). Uwzględnił w nim w sumie 54 zmienne dla 44 państw regionu mierzonych w okresie 20 lat (1992–2012). Na podstawie przeprowadzonych obliczeń badacz wyciąga następujące wnioski. Widoczny jest wzrost całkowitej siły Chin w porównaniu do siły USA. Siła innych państw regionu Azji i Pacyfiku również relatywnie wzrosła względem państw liderów w regionie. Tym samym, zdaniem autora, potwierdza to tezę o zmianie układu sił w regionie, nawet jeżeli pozycja USA nadal jest relatywnie wysoka. Chiny, jak pisze, są głównym wygranym, Japonia przegranym, USA zaś trudno uznać jak dotąd za niekwestionowanego lidera. Podkreśla też, że przy widocznej dynamice zmian we wszystkich rankingach na 44 analizowanych państw w pierwszej dekadzie, w latach 1992–2012, były uwzględniane te same (z wyjątkiem Laosu). Świadczy to, zdaniem Felsa, o coraz większym znaczeniu państw średniej rangi w kształtowaniu nowego ładu międzynarodowego w regionie Azji i Pacyfiku. Następnie analizuje znaczenie siły relacyjnej USA i ChRL wobec państw regionu. Podkreśla, że zarówno Chiny, jak i USA podejmują działania, których celem jest wpływanie na zachowania państw średniej rangi, tak aby podejmowały działania korzystne dla jednego z mocarstw, niekorzystne zaś dla drugiego. Można to świetnie obserwować chociażby w kontekście sporów na Morzu Południowochińskim. Fels zwraca również uwagę na silne powiązania i współzależności gospodarcze między państwami średniej rangi w regionie Azji i Pacyfiku a Chinami, co może mieć przełożenie na siłę relacyjną Chin. Tym samym podkreśla, że wzrost znaczenia Chin w regionie, ich rywalizacja z USA, stawia państwa średniej rangi przed poważnym wyzwaniem strategicznym. Czy powinny przyjąć strategię asekuracyjną (*hedging*), równoważenia, obarczania innych odpowiedzialnością (*buck-passing*) czy *bandwagon*?

Charakteryzując państwa średniej rangi, autor odwołał się do trzech kryteriów (rozd. 4): dostatecznej kontroli nad zasobami, odpowiedzialnego zachowania w stosunkach regionalnych, samowystarczalności wojskowej. Dodatkowo dla zwiększenia obiektywności swoich badań w dalszej analizie pozycji tych państw posłużył się **metodą analizy klastrow** (*cluster analysis*). Polega ona na grupowaniu zbioru obiektów w taki sposób, że należące do tej samej grupy, zwanej klastrem, są bardziej podobne, w tym lub innym sensie, do siebie niż do innych grup. Grupowanie odbywa się przez wykorzystanie adekwatnych wskaźników. Tym samym Fels podkreśla, że wprowadzenie analizy klastrow w badaniu kompleksowego wskaźnika siły całkowitej (CIAP) daje bardziej obiektywne wyniki. Co, jak podkreśla, jest istotne w badaniu tak złożonego regionu jak Azja i Pacyfik. Badacz zaproponował cztery rodzaje klastrow: klaster mocarstw pierwszej rangi, klaster mocarstw regionalnych, klaster państw średniej rangi i klaster

państw małych. Przeprowadzone badania ilościowe stały się podstawą dla dokonania ciekawej klasyfikacji. W pierwszym klastrze w regionie Azji i Pacyfiku po zakończeniu zimnej wojny (od 1992 r.) przez długi czas występowało jedno państwo – USA. Sytuacja zmieniła się w 2012 r., wówczas do klastra wielkich mocarstw zostały zaliczone Chiny i Federacja Rosyjska. Ze względu na przedmiot badań, tzn. stosunek państw średniej rangi do rywalizacji Chin i USA, istotna jest klasyfikacja państw do klastra trzeciego. Fels zauważył, że pięć państw – Pakistan, Australia, Republika Korei, Japonia i Tajlandia co najmniej trzykrotnie w badanym okresie były zaliczane do klastra państw średniej rangi. Przy czym Australia, Japonia i Republika Korei były w tym klastrze w całym okresie badawczym. Stanowiło to główne kryterium analizy stosunków tych państw zarówno z USA, jak i z ChRL. Szóstym państwem uwzględnionym w badaniach jest Indonezja, która w trzecim klastrze pojawiła się w 2012 r. W kolejnych rozdziałach Fels omawia polityczną, ekonomiczną i wojskową współpracę: Australii, Pakistanu, Japonii, Republiki Korei, Tajlandii i Indonezji z USA i ChRL, stosując analizę ilościową, historyczną i porównawczą. Ciekawym zabiegiem jest przyjęcie metaforycznych tytułów rozdziałów, co służyło obrazowemu oddaniu istoty wzajemnych relacji.

W pierwszym rozdziale, zatytułowanym: „Handel ze smokiem i latanie z orłem”, autor koncentruje się na stosunkach Australii z Chinami i z USA. Jego zdaniem, Australia w dłuższej perspektywie będzie preferowała współpracę z USA na niekorzyść Chin, pomimo silnych powiązań gospodarczych z tym państwem. Można to tłumaczyć sytuacją bezpieczeństwa w regionie oraz długotrwałymi powiązaniem politycznymi i kulturowymi z USA. Świadczy to o nadal wysokiej sile relacyjnej tego państwa w relacjach z Australią. Kolejny rozdział: „«Braterstwo broni» z Pekinem i niechętny partner Waszyngtonu”, omawia relacje Pakistanu z tymi dwoma mocarstwami. Według autora stosunki Islamabadu z Waszyngtonem, pomimo dysfunkcyjności, nie stawiają tych państw w totalnej opozycji wobec siebie, chociaż nie są łatwe. Przy balansowaniu między USA a Chinami widoczne jest jednak przesuwanie się preferencji Pakistanu w kierunku Pekinu, co jest warunkowane coraz ściślejszą współpracą USA z Indiami. Zatem strategicznym partnerem dla Islamabadu będzie w przyszłości Pekin, a nie Waszyngton. Rozdział „Ciepłe relacje z Waszyngtonem, zimna polityka z Pekinem” dotyczy stosunków Japonii z Chinami i USA. Stosunki Tokio z Waszyngtonem są stabilne, chociaż asymetryczne. Oba państwa mają wspólną wizję bezpieczeństwa regionalnego i podobnie postrzegają wzrost pozycji Chin w regionie. Pomimo współzależności ekonomicznych Chin i Japonii obu państwom nie udało się jednak znaleźć wspólnego języka w istotnych kwestiach, takich jak: sytuacja na Półwyspie Koreańskim, spory terytorialne, spory wokół świątyni Yasukuni. Zadaniem Felsa, Japonia raczej wybiera strategię balansowania. Rozdział omawiający stosunki Republiki Korei z USA i Chinami został zatytułowany „Nigdy więcej mała krewetka między wielorybami”. Według autora Seul wybiera strategię asekuracyjną w relacjach z tymi mocarstwami. Zatem nawet jeżeli uwzględni, a dzieje się tak coraz częściej, w swojej polityce interes Chin, bynajmniej nie dąży do pogorszenia stosunków z USA. Co oznacza, że w postzimnowojennej rzeczywistości

Waszyngtonowi nie udało się w sposób jednoznaczny przekonać Seulu, aby w otwarty sposób kwestionował wzrost Chin. Również Pekinowi nie udało się skłonić Republiki Korei do rozluźnienia swoich stosunków politycznych z USA. „Giąć się z wiatrem?” to rozdział dotyczący relacji Tajlandii z mocarstwami. Zdaniem Felsa, Tajlandia podobnie jak Republika Korei preferuje strategię asekuracyjną. Dane uwzględnione w analizie wskazują na wzrost siły relatywnej Chin wobec Tajlandii. Jest to warunkowane powiązaniem ekonomicznymi, ale też osobistymi (chińska diaspora). Nie bez znaczenia jest też inna percepcja Pekinu przez Bangkok i Waszyngton, co oddala je od siebie, pomimo długoletniej tradycji współpracy. Ostatnim analizowanym państwem jest Indonezja. Czy faktycznie jej rola sprowadza się do „manewrowania między dwoma rafami”, jak sugeruje tytuł rozdziału, zaczerpnięty z doktryny premiera Indonezji Mohammeda Hatta? Zdaniem Felsa, Dżakarta podobnie jak Tajlandia i Republika Korei wybiera strategię asekuracyjną, niemniej jednak wyraźnie wychodzi z orbity wpływów Stanów Zjednoczonych w kierunku Pekinu, co świadczy o wzroście siły relacyjnej Chin wobec Indonezji. Analiza sześciu przypadków państw wskazuje, że Australia i Japonia nadal pozostają ważnymi strategicznymi sojusznikami USA. Dla Chin takimi sojusznikami będą Pakistan i Indonezja. Jednocześnie dwa państwa: Tajlandia i Republika Korei, pozostają przy strategii asekuracyjnej, co zapewne nie jest po myśli Waszyngtonu, który oczekiwałby od wieloletnich partnerów bardziej zdecydowanego wsparcia.

Z przeprowadzonych obliczeń i badań sytuacji w regionie Azji i Pacyfiku wynika, że ma ona charakter dynamiczny i wielowymiarowy. Tym samym, jak podkreśla Fels, trudno w sposób jednoznaczny przewidzieć potencjalne kierunki i dynamikę relacji między mocarstwami i państwami średniej rangi. Relacyjna siła Chin bez wątpienia wzrosła, ale jednocześnie nie osłabła w sposób znaczący siła Stanów Zjednoczonych w regionie.

Książkę Enrica Felsa wyróżnia bardzo dobra, krytyczna analiza teorii realizmu oraz siły w stosunkach międzynarodowych, uzupełniona o autorską koncepcję jej mierzenia – kompleksowy wskaźnik siły całkowitej. Autor podjął ogromny wysiłek zmierzenia siły przez analizę 54 zmiennych dla 44 państw regionu. W sumie uwzględnił w badaniach ponad 2 tysiące danych dla jednego analizowanego roku. Wyniki zostały przedstawione w tabelach i wykresach, będących istotnym uzupełnieniem analizy. Bez wątpienia książka *Shifting Power in Asia-Pacific? The Rise of China, Sino-US Competition and Regional Middle Power Allegiance* powinna stać się lekturą obowiązkową zarówno dla tych wszystkich, którzy badają region Azji i Pacyfiku, jak i dla uczonych zajmujących się mierzeniem siły w stosunkach międzynarodowych. Ze względu na poruszaną aktualną tematykę powinna też być lekturą wykładowców, ekspertów i studentów, których interesują problemy współczesnego świata i wyzwania przed nim stojące.

Agata Wiktorja Ziętek